

mejo halštatske kulture v naših krajih. Za spodnjo mejo bi pa, kakor smatra avtor, bilo potrebno vzeti VIII. stoletje, ker imamo v tem času že širšo uporabo železa v Grčiji in Italiji. Do tedaj pa, t. j. do VIII. stoletja je skupaj z bronasto dobo živela tudi neolitska in eneolitska kultura, za katere prototip lahko smatramo plast stanovanjskih jam v Vinči. Ta doba pa ustreza zgodnjim stoletjem I. milenija. To je končni avtorjev sklep. Stratigrafija Zidovara kot celote je več kot dvomljiva, vsaj tako, kakor nam jo podaja avtor, in se nikakor ne more upoštevat. Tu so ali plasti med seboj pomešane ali je pa kasneje pomešan material, česar pa po razpravi ne moremo videti. Da spada panonska keramika v bronasto dobo, o tem ni dvoma. Da so se posamezni stili lahko zadržali tudi še kasneje v železni dobi, je tudi točno. Da je pa ta keramika svoj razvojni višek doživela v železni dobi oziroma po avtorjevem mnenju v latenski dobi, je pa popolnoma netočno. Postavljanje bronaste dobe paralelno z neolitsko in eneolitsko dobo, od katerih naj bi vse tri pripadale časovno v prva stoletja prvega milenija, je pa neresno.

Ako sumiramo vse arheološke momente, katerih sem tu iz celotne razprave, ki skoraj da ne zasluži tega imena, nakazal le nekaj, vidimo, da v našo predzgodovino niso prinesli nič novega. V razpravi se sicer skuša zbuditi vtis izrednega pomena te lokalitete, ki bi ga mogoče delno tudi imela, kot novo raziskana lokaliteta, ako bi razprava bila znanstveno dokumentirana. Vsi sklepi, ki bazirajo na stratigrafiji, so popolnoma zgrešeni, ne glede na protislovja, ki so zelo pogostna. Zelo težko je dobiti tudi pravo sliko zaradi nepravilne klasifikacije objektov. Popolnoma napačni so pa tudi vsi kronološki sklepi, pri katerih se je avtor spustil brez dokazovanja in brez arheološke baze v postavljanje nekakšnih novih kronologij. Celotna razprava kaže tudi zelo pomanjkljivo znanje predzgodovine, tako predzgodovine Evrope kakor tudi predzgodovine Balkana.

Josip Korošec

Herman Müller-Karpe: Zeugnisse der Tauriskier in Kärnten. (Carinthia I, Mitteilungen des Geschichtsvereines für Kärnten, 141 Jahrgang, Heft 1—3, Klagenfurt 1951, str. 594—677; 7 tabel risb med tekstom.)

V uvodni besedi razveseljivo izčrpne delo o latenski kulturi Koroške pravi avtor, da je bilo preučevanje te kulture na Koroškem zelo pičlo in zapostavljano. Isto bi mogli ugotoviti o latenodobni kulturi drugih področij (Severna Italija, Kranjska, Štajerska), da se namreč z železnodobno halštatsko kulturo pravzaprav konča prazgodovina in da so redkejša latenodobna najdbe (posebno iz obdobja srednjega in končnega latena) obravnavane vse bolj kot neka primitivna predstopnja provincialne rimske kulture. Namen Müller-Karpejeve študije je, osvetliti latensko kulturo Koroške kot kulturno zaključeno epoho, ki naj bi predstavljala prvo fazo najzgodnejše koroške zgodovine.

V prvem poglavju obravnava avtor tista sporočila antičnih piscev, ki govore o jugovzhodnih Alpah v obdobju pred prihodom Rimljanov, predvsem glede na keltska plemena Koroške. S presojo Strabonovih in Livijevih poročil skuša lokalizirati Tauriske (južnoalpske) in ugotoviti njihov izvor, pri čemer daje prednost Reineckovi hipotezi, ki predvideva naselitev južnoalpskih Keltov v 3. stoletje v vzhoda. Pri problemu tolmačenja imena Tauriskov in Norikov, ki označujeta v različnih časih prebivalce Koroške, meni avtor, da je bilo drugo ime prvotno teritorialna oznaka in je postalo šele pozneje ime etnične skupine, h kateri je pripadalo tudi plemo Tauriskov. V sledečem poglavju razpravlja avtor o važnem vprašanju razmerja med Iliri in Kelti, zavedajoč se, da je posebno tolmačenje latenskega obdobja na Koroškem uspešno le z upoštevanjem starejše halštatske kulture. Halštatska kultura severozahodnega Balkana, Kranjske, Istre, Benečije in tudi Koroške, ki se spaja preko latenske kulture z rimsko provincialno,

navaja avtorja k ugotovitvi, da keltski element s svojo značilno materialno kulturo na teh področjih ni domoroden, in nato h kratkemu orisu končne faze halštatske kulture na Koroškem. Pri tem omenja grobove iz Fröga in Kancianiberga, za katere so značilne certoške fibule, variante tipa sanguissuge z dolgo nogo in votlim lokom, ki je okrašen s prečnimi vzezi ter vloženi luknjicami, ter variante certoških fibul brez peresovine in z diskom na prehodu v iglo. H gradivu, ki je značilno za pozno halštatsko dobo, prišteva tudi fibule z nazaj obrnjeno konjsko glavico na koncu noge, okrašene ploščate bronaste obročke in ukrivljene železne nože s preprostim trnjem (Abb. 1). V isti horizont vključuje še inventar nekega groba iz Karnburga ter najdbe iz Gurine, posebno razne certoške fibule, čolničaste in fibule s konjsko glavico. Ob tem gradivu skuša avtor reševati kronologijo zadnjih faz halštatske kulture na Koroškem, katero stavlja paralelno s severnoalpskim latenom v 5. stoletje, dopušča pa možnost, da se je pozna halštatska kultura nadaljevala še v poznejši čas. Za najdbe iz omenjenih koroških najdišč navaja avtor skoraj največ paralel in kranjskih najdišč, na osnovi tega pa tudi sklepa, da je iskati izvor fibul z nazaj obrnjeno glavico (Abb. 2) na območju pozne halštatske kulture severozahodnega Balkana oziroma Kranjske. Avtor prehaja nato k tistim najdbam kranjskih in spodnještajerskih najdišč, ki imajo zgodnje latenske poteze. Ob teh predmetih ugotavlja dalje, da na Koroškem niso našli elementov, ki bi kazali na vpliv zgodnje latenske kulture. Ta pojav iz razlaga s tem, da so prišli predeli Kranjske (Dolenjska) in Dravsko polje zaradi geografskega položaja prej v stik s keltsko kulturo (panonski tok Kelto) kakor Koroška. Nov štadij razmerja med Iliri in Kelti naj bi v jugovzhodnih Alpah pomenil keltski prodor v dolino Drave, Savinje in v druge predele Kranjske. S tem v zvezi omenja avtor inventar nekega groba iz Virgena, ki naj bi ponazarjal preplet ilirskega in keltskega elementa.

Jedro avtorjeve študije je poglavje o materialni kulturi koroških Tauriskov. Latenodobna grobišča Koroške obravnava najprej v zvezi z najdbami. Pričenja s keramiko in ugotovi oblikovno posebnost posod iz Goričice (Goritschitzen), katere karakterizira žara s horizontalnim rebrom na prehodu ramena v vrat (Abb. 4). Za to keramiko predvideva keltsko osnovo in dopušča možnost, da je pri nastanku tega tipa soudeležen tudi poznohalštatski element Koroške. Tipične latenske fibule, ki so bile najdene skupno s tem keramičnim tipom, stavlja v srednji laten. To so žične fibule in fibule z gumbi (Abb. 4: 1, Abb. 9: 1, 2). Za fibule s spiralnimi tutuli predvideva, da so posebnost Tauriskov (Abb. 12: 6), vzor zanje pa išče na Madžarskem. Med posebno karakteristične fibule prišteva tiste z odebeljenim lokom in tremi enostranskimi gumbi na nogi (Abb. 12: 1—5), katere pripisuje koroškemu (goričškemu) krogu. Naslednji za keltsko kulturo značilni predmeti so meči, in sicer dolgi dvorezni meči, katere stavlja avtor po spremnih najdbah (fibulah) v srednji in pozni laten. Nadalje obravnava še ščitne grbe (umbo), sulice, nože in verigast pas. Ob teh predmetih ugotavlja starejše in mlajše variante. Ko obravnava način pokopa in obrednega ritusa latenskih grobov Koroške, ugotavlja avtor, da je najčešči in za Koroško najznačilnejši žgan plan grob, skeletni pa je zelo redek. Nekateri žgani grobovi hranijo urne, ki so včasih pokrite s kamnitimi ploščami, ponekod pa leži pepel umrlega prosto v grobni jami. Pridevki so se delno žgali na grmadi, v navadi pa je nasilno ukrivljanje mečev in sulic. V tem obdobju Koroška ne pozna gomil.

Na osnovi obravnavanih izkopanin in s precej podrobnimi primerjavami z latenskim gradivom s področja Slovenije, Tirolske in Madžarske pride avtor do naslednjih zaključkov. Pozna halštatska kultura Koroške ima zveze s Kranjsko, Goriško (Sv. Lucija) in Tirolsko. Spodnja časovna meja te kulture na Koroškem je zgodnji laten (5. stoletje). V 3. stoletju prodrejo Kelti v področje jugovzhodnih Alp, zato manjka tu zgodnja latenska kultura 4. in 3. stoletja. Na srednjem Koroškem najdemo posebno

latensko skupino, ki jo karakterizirajo svojstvene keramične oblike, po katerih je možno sklepati na domače lončarske delavnice. Osnovne poteze keramičnih izdelkov teh delavnic niso prišle na Koroško s priseljenci (Kelti), ampak so jih ti izoblikovali šele po naselitvi. To skupino datira avtor v srednji laten (konec 3. ali začetek 2. stoletja). Poleg keramike so za to skupino značilne še večgubne fibule in fibule s špiralnimi tutuli, katerim išče avtor izvor na Madžarskem in domneva, da so japonski primeri takih fibul tipološko zaostali. Težišče te latenske skupine leži v dolini Glane, kjer je tudi v cesarski dobi kulturno in politično središče. Avtor pravi, da na Koroškem za sedaj še ni mogoče ugotoviti kake samostojne poznolatske skupine, čeprav obstajajo najdbe, ki sodijo v ta čas. Razprava se zaključuje z mnenjem, da so nosilci latenske kulture na Koroškem Tauriski.

Študiji je priključen še dodatek, ki obravnava latensko kulturo v Sloveniji. Avtor se pri tem opira predvsem na dve najdišči: na Mokronog in Šmarjeto, posebno glede na meče in fibule. Ugotovitev tipnih razločkov mokronoških in šmarjetskih fibul je napotila avtorja, da loči v Sloveniji dve stopnji latenske kulture, in sicer starejšo: Mokronog — Formin (srednji laten) in mlajšo: Šmarjeta — Podzemelj (pozni laten).

Avtorjeva študija o materialni kulturi Tauriskov je vsestransko zaključeno delo, ki obravnava doslej znano keltsko latensko gradivo Koroške. Značaj zaključenosti ji daje na eni strani upoštevanje antičnih virov, na drugi pa izčrpna primerjava z gradivom sosednih območij, s čimer je v veliki meri dosežena avtorjeva težnja: osvetliti najzgodnejše poglavje koroške zgodovine. Avtor je prišel do pomembnih in tehtnih sklepov, predvsem kar se tiče goričiške kulturne skupine in pojava Keltov v jugovzhodnih Alpah. Spričo teh ugotovitev so nekateri pomisleki, ki se nam vrivajo ob tej študiji, skoraj malenkostni. Omenjam jih predvsem zaradi tega, ker neposredno zadevajo tudi slovensko prazgodovino. Moti me — mnenja sem, da upravičeno — avtorjevo posploševanje oznak »halštatska« oziroma »latenska« kultura. Kakor vemo, sta označbi povzeti po dveh najdiščih: Hallstattu in La Tène. V prenesenem pomenu označuje prva starejšo, druga pa mlajšo železno dobo; še več, pod halštatsko kulturo razumevamo na splošno etnični element Ilirov, pod latensko pa Keltov. Avtor uporablja skoraj dosledno za obdobje med koncem halštatske kulture in prihodom Rimljanov oznako »latenska kultura«, s katero označuje kulturo Keltov. Dvom v upravičenost te oznake (latenska kultura = Kelti) postane utemeljen ob vprašanju, kaj se je zgodilo z ilirskim etničnim elementom, ko se v jugovzhodnih Alpah pojavijo Kelti. Ali s prihodom Keltov preneha kulturna tvornost Ilirov? Kakšno je razmerje med Iliri in Kelti v obdobju do rimske okupacije? Avtor dopušča sicer v nejasnih obrisih možnost trajanja ilirske kulture v času po halštatski kulturi, ne oriše pa značaja te dobe. Vsekakor je to vprašanje težje reševati ob koroškem materialu kakor ob kranjskem, vendar pa ga je vredno upoštevati. Največ krivde, da ta vprašanja danes še niso razčiščena, leži na pomanjkljivi oziroma zastareli kronologiji železne dobe (starejše in mlajše) v Jugovzhodnih Alpah. Posledice materialu neustrezajoče kronologije se zrcalijo tudi v tej študiji, v posplošeni časovni predpostavki konca halštatske (ilirske) kulture, ki jo avtor stavlja v 5. stoletje (fibule z živalskimi glavami; Abb. 2, str. 621). Tu stojimo pred vprašanjem časovne opredelitve fibul s samostrelno peresovino, pa naj si bo takih, ki imajo poteze certoških, kačastih, čolničastih ali drugih tipov fibul. Pri tem hočem poudariti, da obstajajo tehnični in oblikovni razločki tudi pri fibulah s samostrelno peresovino, katerih nastanek nikakor ne more biti istočasen. Toliko manj moreta biti po nastanku istočasni n. pr. »klasična« certoška fibula ali njej vzporedna varianta in samostrelna fibula s konjsko glavico, ki je razvojno vsekakor v zvezi s prvo. Datacija 5. stoletje bi bila za fibulo s konjsko glavico očitno previsoka. S tem v zvezi bi lahko izpolnili precejšno praz-

nino, ki se je vrinila v avtorjevo študijo o koroškem latenu med konec halštatske kulture (5. stoletje) in med pojav Keltov na Koroškem (konec 3. stoletja oziroma začetek 2. stoletja; str. 665).

Glede na dodatek »Zur Gliederung der Latenenkultur in Slowenien« je pripomniti, da avtor ne poda natančnejše kulturne in etnične slike po koncu železne dobe v Sloveniji (posebno na Kranjskem), čeravno vidi v kranjskih najdiščih vso histvenost za razumevanje koroškega železodobnega materiala (str. 596). Latensko kulturo Slovenije vidi avtor le v najdbah iz Mokronoga, Šmarjete, Formina in Podzemlja, torej le v keltskih najdbah, ne omenja pa mlajšega železodobnega gradiva iz Vač, Vinice, Idrije ob Bači, Sv. Lucije, Vinjega vrha, Šmihela, Novega mesta, Valične vasi itd., ki kaže ilirske včasih pa tudi — čeravno skromne — keltske elemente. Latensko, bolje rečeno latenodobno (mlajšo železodobno) kulturo, med koncem starejše železne dobe in med prihodom Rimljanov, lahko razvrstimo v Sloveniji po etnični pripadnosti v tri skupine: v čisto ilirsko, čisto keltsko in v skupino ilirsko-keltske mešanice (n. pr. Japodi). Kulturna tvornost teh skupin je v določeni dobi istočasna, zato ni upravičeno uporabljati za obdobje mlajše železne dobe oznako »latenska kultura«, posebno še, če pod to oznako razumevamo keltsko tvornost. — Sicer je pa datacija starejše in mlajše keltskolatenske kulture v Sloveniji popolnoma v skladu z danes poznanim gradivom.

Ob navedenih pomislekih pa avtorjeva študija ne izgubi ničesar na svoji pomembnosti. Nasprotno! S to študijo smo dobili eno izmed temeljnih del tudi za keltsko zapuščino na Slovenskem. Bila bi še popolnejša, če bi vsebovala ustrežajočo arheološko karto.

France Staré

Festschrift für Rudolf Egger, Beiträge zur älteren Europäischen Kulturgeschichte, Band I, Klagenfurt 1952, Verlag des Geschichtsvereins für Kärnten, str. 454.

Dr. Rudolf Egger, vseučiliški profesor dunajske univerze in član tamojšnje Akademije, je dopolnil meseca aprila l. 1952 70 let svojega življenja. R. Egger je kot profesor vzgojil nešteto mladih arheologov, tako teoretično kakor praktično. Njegova predavanja so odsev njegovega globokega znanstvenega dela, ki se giblje na področju klasične in starokrščanske arheologije. Ravno raziskovanje starokrščanskih objektov ga je pripeljalo v naše kraje ob morju, v starodavno Salono, kjer je obdelal in tudi časovno opredelil vse znane spomenike odtod. (Forschungen in Salona III, Wien 1939, Der altchristliche Friedhof von Marusinac, bearbeitet von Einar Dyggve und Rudolf Egger.) Za Slovenijo v antiki je pa zelo važno njegovo delo, ki je izšlo še med prvo svetovno vojno, v katerem obravnava mnogo starokrščanskih stavb Norika. (R. Egger: Frühchristliche Kirchenbauten im südlichen Norikum. Sonderschriften des österr. Arch. Institutes in Wien, Bd. IX.) Brez dobrega poznavanja te knjige si ne moremo niti misliti arheologa naših pokrajin. Prof. Egger je takoj po prvi svetovni vojni praktično sodeloval pri izkopavanjih v Stobiju. K raziskovanju kasnoantičnega pribežališča na Duellu v bližini Bistrice ob Dravi, kjer je delal obenem z nemškim Arheološkim inštitutom, je pa pritegnil tudi nekaj mlajših jugoslovanskih arheologov in jih uvedel v sistematično znanstveno izkopavanje. Nikdar ni pretrgal zveze s svojimi znanstvenimi kolegi in tudi ne z mlajšimi sodelavci. Izraz teh njegovih zvez je ravno ta spomenica, ki je pravzaprav samo njen prvi del. V tem delu sodelujejo samo sotrudniki iz inozemstva, dočim sta drugi in tretji del namenjena avstrijskim oziroma koroškim znanstvenikom. Spomenica je urejena po državah, ne pa tematično, da bi bila najprej obdelana predzgodovina itd. Uredili so jo pa po državah takole: Bolgarija (4), Danska (1), Nemčija (10), Francija (1), Vel. Britanija (2), Italija (8), Jugoslavija (7) in Nizozemska (1).

Bolgarski znanstveniki so prinesli podatke, ki obravnavajo zelo zanimive epigrafske spomenike in pa poznani motiv Traškega konjenika, For-